

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 4, Sayı:17, Aralık 2018, s. 149-160

Dr. Öğretim Üyesi Burcu PEHLİVAN

Beykent Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Tasarım Bölümü,
burcupehlivan@beykent.edu.tr

HOCA ALİ RIZA'NIN RESİMLERİNDE İSTANBUL

Özet

Erken dönem Türk ressamı içerisinde yer alan Hoca Ali Rıza, Türk Resim Sanatı içerisinde İstanbul konulu resimler denildiğinde akla gelen ilk isimlerin başında yer almaktadır. Cami, çeşme, türbe, konak, köprü, eski İstanbul evleri, sokakları, kahvehaneler, sahil kahveleri ile Boğaziçi görünümleri Hoca Ali Rıza'nın resimlerinde sıklıkla yer verdiği ve kentin tarihi dokusunu ele aldığı İstanbul temaları arasındadır. Çoğunlukla şehir merkezinden uzakta olan sayfiye yerlerini ya da ara sokakları resimleyen Hoca Ali Rıza, bu resimlerinde İstanbul'un günlük yaşamından görünümleri ele almıştır. Özellikle Anadoluhisarı, Selimiye, Bağlarbaşı, Kandilli, Bulgurlu, Doğançılar ve Çengelköy gibi Üsküdar çevresini, ayrıca Bebek, Kadıköy, Adalar ve Sultanahmet gibi diğer semtleri resimlerine mekân olarak seçmiştir. 20. yüzyılın başlarındaki İstanbul sokaklarının ya da mahallelerinin kültürel yaşamı ve ekonomik durumu hakkında bilgi edinmemizi sağlayan bu resimler günümüzde o dönem İstanbul'unu yansıtan birer belge niteliği de taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Resim, Türk Resim Sanatı

ISTANBUL IN THE PAINTINGS OF HOCA ALI RIZA

Abstract

Hoca Ali Rıza who takes part among the Early Period Painters in the Turkish Painting Art is ranked as one of the first names come to mind when the Istanbul themed paintings are mentioned. Mosques, fountains, tombs, mansions, bridges, old houses, streets, coffeehouses and coast cafes with the Bosphorus scenes are among

the Istanbul themes which Hoca Ali Rıza gives a place often in his paintings and includes the city's historical pattern. Hoca Ali Rıza who illustrates mostly countrysides, which are distant from the city center or alleys uses the daily life scenes of Istanbul in those paintings. Especially, he chose Üsküdar and its around such as Anadoluhisarı, Selimiye, Bağlarbaşı, Kandilli, Bulgurlu, Doğancılar, Çengelköy and also the other districts like Bebek, Kadıköy, Adalar and Sultanahmet as the location in his paintings. Those paintings which provide us to be informed about the beginning of 20th century's Istanbul streets or its neighborhood's cultural life and economical situation are considered as the documents which reflect that period's Istanbul today.

Keywords: Istanbul, Painting, Turkish Painting Art

GİRİŞ

Asker ressamı kuşağından olan Hoca Ali Rıza, yaşamı boyunca Üsküdar'da yaşamış ve başta Üsküdar olmak üzere genelde İstanbul, özelde İstanbul'un semt ve köylerinin resimlerini yapmıştır. Günümüzde Osmanlı'nın son dönemi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını görselleştiren birer belge niteliği taşıyan bu resimlerin birçoğu doğa karşısında yapılmıştır. 1858'de Üsküdar, Ahmediye'de doğan ve eğitim hayatına Üsküdar Rüstiyesi'nde başlayan Ali Rıza bey, bu eğitimine Kuleli Askeri İdadisi ve Mektebi Harbiye-i Şahane'de devam etmiştir. Bu okulda Osman Nuri Paşa ve Süleyman Seyyid gibi önemli hocalardan ders alır. Ayrıca saray ressamı olarak görev yapan İtalyan ressam, Fausto Zonaro ile dostluk kurar ve İtalya'ya resim öğrenimine gönderilmesine karar verilir. Ancak o sıralarda İtalya'nın Napoli kentinde ortaya çıkan Kolera salgını nedeni ile bu karar uygulanamaz. Harbiye'deki mezuniyetinin ardından, öğrencilik döneminde onun da resim hocası olan Osman Nuri Paşa'nın yanına yardımcı öğretmen olarak atanır. 1911 yılına kadar bu kurumda görev yapan Ali Rıza Bey emekliliğinin ardından sivil okullarda hocalık görevine devam eder. Çamlıca Kız Lisesi, İnas Sanayi Nefise Mektebi gibi okullarda görevine devam eden sanatçı hocalık mesleğindeki başarısı ve öğrencilerine aşıladığı resim sevgisinden dolayı "Hoca" lakabıyla anılmış ve anılmakta olup, hocalığı "Herhangi bir zor şeyi, karşısındakine en kolay şekilde öğretendir"¹ sözleri ile açıklamıştır.

Osmanlı'nın son döneminden itibaren, hayatını kaybettiği 1930'a kadar ülkenin içinde bulunduğu ortamın siyasi, toplumsal ve ekonomik açılardan geçirdiği değişimleri dikkatle izleyen, ancak kendi üslupsal özelliği olarak doğanın sakin ve sessiz köşelerini resmetmeyi tercih eden sanatçının tüm bu resimlerinde İstanbul tutkusu ve sevgisi ön plana çıkmıştır. İstanbul'un ara sokakları, şehir merkezinden uzak köyleri, sahil şeridi, buradaki kahvehaneler, köşkler, konaklar, cami ve türbeler onun resimlerinin başlıca konusu olmuştur.

Dönemindeki diğer ressamı gibi yurtdışına resim eğitime gidememesine ve hayatı boyunca Avrupa'daki müzeleri görememesine rağmen Fransa'da ortaya çıkıp gelişimini sürdüren İzlenimci anlayış doğrultusunda resimler ürettiği görülmekte ve bu üslupsal özelliği kendi çabası ve çalışma tarzı ile ulaştığı bilinmektedir. Doğadan resim yapmanın önemine inanan

¹ <http://www.leblebitozu.com/15-turk-ressamin-semt-ve-sokaklariyla-eski-istanbul-resimleri/>

Ali Rıza Bey, koluna taktığı ve içinde kağıt, kalem, boya, iğne, iplik gibi daha akla gelebilecek birçok malzemenin bulunduğu "kırkambar" adındaki çantasını alarak sabahın ilk ışıkları ile birlikte evinden çıkıp İstanbul'u sokak sokak gezerek neredeyse İstanbul'un her köşesinin resmini yapmıştır. "Yegane amacım, İstanbul'un doğal ve tarihi güzelliklerini resmetmek ve böylece onlara birer belge niteliği kazandırarak onları resimler vasıtası ile ölümsüzleştirmektir." sözleri ile İstanbul resimleri yapma konusundaki isteğini dile getirmiştir.

Ele aldığı görünümün değişen ışık ile ortaya çıkan renk etkilerini güçlü bir şekilde vurgulayan Hoca Ali Rıza sabah, öğle, akşamüzeri ve gece ışığı altındaki İstanbul'u günün tüm saatlerinde resmetmiş ve bu etkiyi yakalayabilmek adına hemen hemen tüm çalışmalarını doğa karşısında gerçekleştirmiştir. Doğa'nın en önemli hoca olduğunu vurgulayan Hoca Ali Rıza, manzara karşısında gerçekleştirdiği bu çalışmalarında, karakalem, suluboya ve yağlıboya gibi çeşitli teknikleri kullanarak tüm bu tekniklerdeki ustalığını ayrı ayrı ortaya koymuştur. Hoca Ali Rıza'nın çizimlerini yanında taşıdığı defterlerine yaptığı, çizim yapacak defteri ya da kağıdı bulamadığında ise bir sigara kağıdının arkasını bile çizim yapmak için kullandığı bilinmektedir. Sadece birkaç çizgi ile rahatlıkla oluşturulmuş izlenimi bırakan bu desenler Hoca Ali Rıza'nın elinden bir an olsun bırakmadığı kalemi ile geçirdiği uzun mesailerin verdiği hâkimiyetin bir yansımasıdır. "Bu fani dünyadan bir gün göçüp gideceğim. Ama yeniden dünyaya gelmek olanağım olsa, Allah'tan yine ressam olmayı dilerim." ³ sözleri ile resim sevgisini de dile getiren ve bir İstanbul ressamı olarak ünlenen Hoca Ali Rıza Üsküdar, Bulgurlu, Namazgah, Libadiye, Küçükçamlıca, Acıbadem, Haydarpaşa, Moda, Boğaziçi, Ümraniye, Kızıltoprak, Çengelköy, Anadolu ve Rumelihisarları, Kanlıca, Adalar, Paşabahçe ve Beykoz sahilleri gibi İstanbul'un pek çok bölgesini adım adım gezerek şeffaf ve sıcak renklerle görselleştirmiştir. Üsküdar'da doğup büyümesi ve burayı resimlemesi ile sanat tarihine Üsküdarlı sıfatı ile geçen Hoca Ali Rıza Türk resminde "Üsküdar Ekolü" olarak isimlendirilen bir tarz oluşturmuştur.

Resim 1: Ali Rıza Bey'in Üsküdar Namazgah'ta Oturduğu Ev, 1909, Kağıt Üzerine Karakalem, 35x23 cm.

ikamet ederek geçirmiştir. Yaşadığı çevreyi resimlerinde sıklıkla ele alan Hoca Ali Rıza, bulunduğu zamanın kaybolan kültürel değerlerini çizimleri aracılığı ile sabitlemiş ve Üsküdar Namazgah'ta bulunun bu evini de gün içerisinde sakin bir öğle sonrasını seçtiği zaman diliminde

Özellikle İstanbul'un ara sokaklarını resimleyerek o dönem İstanbul'unun günlük yaşamından sahneleri ele alan ve dönemi tüm sakinliği ile bizlere sunun Hoca Ali Rıza, yaşamını sürdürdüğü kendi evini de bir desen çizimi ile belgelemiştir (Resim 1). Önünde salkım söğüt ağacının bulunduğu Üsküdar Namazgah'ta bulunan iki katlı bu evde Hoca Ali Rıza ailesi ile birlikte bir süre yaşamıştır. Fatih Çarşamba, Beykoz, Paşabahçe gibi İstanbul'un diğer ilçelerinde de farklı zaman dilimlerinde otursa da, hayatının büyük bir bölümünü Üsküdar'da

² <http://www.karar.com/hayat/turk-ressamlarin-gozunden-eski-istanbul?p=6>

³ <http://www.leblebitozu.com/hoca-ali-rizanin-12-onemli-eseri/>

kayıtlara geçirmiştir. Desen tekniği ile oluşturduğu bu çalışmasında perspektif doğruluk, çizgisel hâkimiyet ve açık koyu dengesi ön plana çıkan unsurlardır.

Resim 2: Üsküdar, TÜYB, 33x74 cm.

“Üsküdar” (Resim 2) ismini verdiği ve tuval üzerine yağlıboya tekniğindeki bu resminde, Üsküdar sahilinden Kız Kulesi ve karşı kıyılara bakış resimlenmiştir. Gökyüzünün bulutsuz ve açık olduğu güneşli bir günün ele alındığı bu resimde sahilde sıralanmış ahşap konaklar, konakların önündeki yol, ağaçlar ve deniz, karşı kıyılarda görünen Sultanahmet Camisi, Ayasofya ve Topkapı Sarayı'nın yer aldığı tarihi yarımada ve denizin orta kısmında bulunan Kız Kulesi yer almaktadır. Evlerin bulunduğu alanda denizi izlemekte olan bir figür ve denizde kayık içerisinde iki figür çok uzaktan görülmektedir. Oldukça dingin ve sakin bir gün izlenimi bırakan bu İstanbul görünümü resme hâkim olan sıcak renkler ve yumuşak fırça sürüşleri ile samimi bir hava hissettirmektedir.

Resim 3: Üsküdar'da Kar, 26 Ocak 1893, TÜYB, 54x81 cm.

“Üsküdar’da Kar” (Resim 3) ismini verdiği 26 Ocak 1893 tarihli bu resimde o tarihte yağan yoğun kar yağışı ile Üsküdar evlerinin karla kaplanmış çatıları, karla kaplı Üsküdar Camisi ile İstanbul Boğazı ve karşı kıyılar görülmektedir. Karın getirdiği sessizlik, çatılar altından görülen ve her biri farklı renge boyanmış Üsküdar evleri, o esnada denizde sakince ilerlemekte olan bir gemi ve kayıklar Hoca Ali Rıza’ya özgü üslupsal anlayış doğrultusunda huzur verici bir görünüm içerisinde görselleştirilerek 26 Ocak 1893 tarihindeki karla kaplı İstanbul görünümü belge niteliğinde günümüze ulaşmıştır.

Resim 4: Üsküdar'da Ayazma'dan Sarayburnu Cihetine Bir Nazar, 1916, Kağıt Üzerine Karakalem, 19x26 cm.

Üsküdar’da Ayazma’dan Sarayburnu Cihetine Bir Nazar” (Resim 4) isimli resim Üsküdar’ın sahile yakın fakat yüksekte kalan kesimlerinden olan ve Hoca Ali Rıza’nın emeklilik yaşantısının büyük bir bölümünü geçirmiş olduğu Ayazma Mahallesi’nden çizilmiştir. Ayazma Mahallesi, ismini o bölgede bulunan ayazmadan almaktadır. Çevresinde bulunan Ayazma Camisi, Ayazma Hamamı, Üsküdar Mevlevihane’si az yukarısında bulunan Aziz Mahmut

Hüdai Dergâhı, konakları, kahvehaneleri ve küçük bir çarşısı bulunan bir mahalledir Ayazma. Hoca Ali Rıza’nın son günlerini geçirdiği bu mahalledeki evin bulunduğu sokağa onun ölümünden sonra “Ressam Ali Rıza Sokağı” ismi verilmiştir. Kağıt üzerine karakalem tekniği ile oluşturulmuş bu desende de Hoca Ali Rıza Ayazma Mahallesi’nde yüksekçe bir alandan Kız Kulesi ve yine İstanbul’un karşı kıyılarına bakmaktadır. Ahşap yapıdaki birkaç ev arasından baktığı İstanbul Boğazı’nda iki yaka arasında gidip gelen kayıklar yer almaktadır. Mevsimin sonbaharın son günleri ya da kış olduğu yapraksız ağaç dallarından anlaşılmaktadır. Ön plandaki evlerin daha net ve koyu, Kız Kulesi’nin bulunduğu orta planın daha az vurgulu ve en arka plan belli belirsiz çizgilerle ve açık bir tonlama ile siluet halinde yorumlanmış olması ile iki yaka arasındaki mesafe vurgulanmıştır. Hoca Ali Rıza’nın rahat ve kendinden emin çizgileri ile oluşturulmuş bu desen günümüzde binalarla dolu olan bu alanın o günlerdeki görünümünü bizlere sunmaktadır.

Resim 5: Üsküdar’dan Bir Görünüş, Kağıt Üzerine Kurşun Kalem, 20x53 cm.

Hoca Ali Rıza, “Üsküdar’ dan Bir Görünüş” (Resim 5) isimli çiziminde de yine İstanbul’a Üsküdar’ın bir tepesinden bakmaktadır. Eski ahşap evleri, kubbeli tarihi yapıları, camileri, servi ağaçları, yapraklarını dökmüş diğer ağaçlar ve o esnada boğaz sularından geçmekte olan bir gemi ile İstanbul’un içten ve samimi bir görünümü gereksiz ayrıntılardan arındırılmış bir şekilde yorumlanmıştır.

Resim 6: Üsküdar Salacak'ta Sahil, Kağıt Üzerine Karakalem, 27x39.5 cm.

“Üsküdar Salacak’ta Sahil” (Resim 6) isimli kağıt üzerine karakalem tekniğinde yapılmış bu resimde de Hoca Ali Rıza’nın severek çalıştığı Üsküdar ve Salacak sahili ele alınmıştır. Sahilde bir kulübe, kıyıda kayalıklar ve denizdeki yelkenli ile günümüzde oldukça kalabalık bir yer olan Salacak Sahili’nin o günlerdeki sakin görünümü açık koyu etkisi yoğun bir çizim ile yorumlanmıştır.

Resim 7: Çamlıca'dan, Karton Üzerine Yağlıboya, 23x33 cm.

Hoca Ali Rıza’nın yaz mevsimlerini bir dönem Çamlıca’da bulunan bir evde geçirdiği bilinmektedir. Bu dönemde, bulunduğu bölgeden pek çok yapıt meydana getirmiştir. Bunlardan biri olan “Çamlıca’dan” (Resim 7) isimli karton üzerine yağlıboya tekniğinde yapılmış bu boya

resim, büyük ihtimalle Hoca Ali Rıza'nın birebir doğa karşısında çalıştığı boya resimlerden biridir. Işığın etkisi ve parlayan sıcak renkler ile Çamlıca Tepesi'nden Boğaz'a bakış ve ağaçlar arasındaki ahşap bir konak manzara ile uyumlu bir görünüm içerisinde yer almaktadır. Manzaraya bakışı tam o anda karton yüzeye aktarması ile Çamlıca Tepesi'nin o günlerdeki sıcak bir yaz öğlen zamanını canlı birer tanık olarak bizlere de yaşatmaktadır.

Resim 8: Acıbadem Yolunda, 8 Temmuz 1919, Kağıt Üzerine
Karakalem, 21x35 cm.

1919 yılında gerçekleştirilmiş olan "Acıbadem Yolunda" (Resim 8) isimli bu çizim Hoca Ali Rıza'nın Acıbadem'de bulunan Çamlıca Kız Lisesi'nde resim hocalığı yaptığı dönemde resmedilmiştir. Günümüzde Acıbadem Caddesi boyunca evlerin ve yeni yapılan birçok binanın bulunduğu bu semt, Hoca Ali Rıza'nın bu çizimi ile izleyiciyi 1919 yılının İstanbul'una götürmektedir. Günümüz Acıbadem'ine o dönemden kalmış ancak yıkılmaya yüz tutmuş durumda bulunan son büyük konut örneğinin bir başkasını Hoca Ali Rıza'nın "Acıbadem Yolunda" isimli bu çiziminde 1919 yılında tüm yaşamsallığı ile hüküm sürdüğü döneminden güneşli bir yaz gününde, etrafı ağaçlar ve bahçe duvarları ile çevrili, pencerelerini kaplayan panjurları ile sapaşğlam ayakta durur hali ile belge niteliğinde bir örnek olarak günümüze kalmıştır.

Hoca Ali Rıza'nın resimlerinde mahalle, sokak ve ev, geleneksel anlamdaki yaşam tarzını yansıtan en temel öğelerdir. "Bu mekânın başlıca özelliği, aile yaşantısını dış dünyadan soyutlayan, ona dinsel anlamda mahremiyet kazandıran koruyucu karakteridir. Evin sokağa açılan kapısı dış dünya ile iç dünya arasındaki sınırı sembolize eder. Mahremiyeti bozabilecek etkilerden korunabilmek için ya bahçe duvarı ya da pencere kafesleri ile kaplı bir mekân oluşturulur"(Cebeci, 2013: 75)⁴

⁴ Naciye Turgut Cebeci, Ressam Hoca Ali Rıza 1858-1930, sayfa:75, Yapı Kredi Yayınları:3834, İstanbul, 2013'dan naklen, Ekrem Işın, İstanbul'da Gündelik Hayat, sayfa: 88 İstanbul, İletişim Yayınları, 1995

Resim 9: Çengelköy'de Mezarlık Sokağı, 23 Mayıs 1918, Kağıt Üzerine Karakalem, 27x19 cm.

bürünmektedirler. Tüm bu çizimlerinde görünümüler Hoca Ali Rıza'nın bakış açısı ve dünya görüşü doğrultusunda Türk-Osmanlı yaşam tarzını yansıtmakta onun bakış açısı doğrultusunda biçimlenerek vücut bulmaktadırlar.

1918 tarihli "Çengelköy'de Mezarlık Sokağı" (Resim 9) ismini verdiği bu çizim de yine Hoca Ali Rıza'nın bizler için seçtiği İstanbul köşelerinden bir başkasıdır.

Resim 10: Boğaziçi, Duralit Üzerine Yağlıboya, 60x75 cm.

Resim 11: Boğaz'da Yalı, 1912, Kağıt Üzerine Karakalem, 12,5x20 cm.

Hoca Ali Rıza'nın resimlerinde seçtiği İstanbul'dan diğer bir mekân ise sahil şeridi ve Boğaz çevresidir. Boğaz boyunca yer alan ve denizle iç içe geçmiş olan ahşap konaklar ve bu konakların bahçelerini süsleyen fıstık çamları onun resimlerinde izleyenlere o günleri yaşatmaktadır. Bu resimlerde mimari yapıların genel özelliği ve konumlanma düzeni bulunulan çevre ve toplum yapısı hakkında bilgi vermektedir. Mimari yapılarda kullanılan malzemeler de ele alınan doğa teması ile uyum içerisinde yer almaktadır. Boğaz ve çevresinin tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan Boğaziçi yalılarının kaybolan örnekleri, Hoca Ali Rıza'nın belgeselci tutumu ile resimlenerek günümüze aktarılmışlardır (Resim 10,11).

Resim 12:Pembeli Ev, TÜYB, 75x100 cm.

“Pembeli Ev”(Resim 12) isimli bu boya resim de Hoca Ali Rıza'nın Boğaz ve çevresini ele aldığı yapıtlarından biridir. “Boğaz, bir manada orman, koru ve bahçe demektir. Koru ve bahçe ise Türk zevkinin halledip üsluplaştırdığı ve adeta bir güzel sanatlar kolu haline getirdiği rustai mimarlık geleneğimizdir”⁵(Cebeci, 2013: 75). Boğaz kenarında yer alan pembe renge boyanmış, cumbalı ahşap bir konağın yer aldığı bu resim de konağın önünde denize ulaşan kısa bir yol, yoldan eve doğru yönelmiş bir seyyar satıcı görülmektedir.

Seyyar satıcının boyu ile konak karşılaştırıldığında konağın devasa boyutları daha açık bir şekilde görülmektedir. Resmin sol tarafında bulunan asırlık çınar ağacı ve servi ağaçlarının gölgesinin altında bir sahil kahvesi yer almaktadır. Ağaçların altında denizin hemen yanında bulunan bu kahvehane de alçak taburelere oturmuş sohbet eden dönem insanları görülmektedir. O yılların İstanbul'unu, İstanbul'da ise Boğaziçi'nde günlük bir yaşamı görselleştiren bu resim dönemin yaşam kültürünü günümüze aktarmaktadır. Hoca Ali Rıza tüm bu çalışmalarında resmettiği mekânları huzurlu mekânlar insanları da huzurlu insanlar olarak resmetmiştir.

Resim 13: Kıyı Kahvesi, 1922, TÜYB, 43.5x61 cm.

Resim 14: Sahil Kahvesi, 1913, Kağıt Üzerine Karakalem, 19x16 cm.

“Kıyı Kahvesi” (Resim 13) isimli bu resim' de Hoca Ali Rıza'nın Boğaziçi çevresini ele aldığı resimlere bir başka örnektir. Resimde görülen kıyı kahvesi o döneme özgü olan bir yapı örneğini göstermektedir. İstanbul'un özellikle sahil şeridinde yer alan, bir kısmı kapalı, diğer bir kısmı ise balkon gibi açık olan bu tek katlı binalar, neredeyse denizin üzerinde yer almaktaydı. Etrafında, binaya gölge oluşturacak olan çınar ya da servi gibi ağaçların bulunduğu bu tek katlı

⁵Naciye Turgut Cebeci, Ressam Hoca Ali Rıza 1858-1930, sayfa:75, Yapı Kredi Yayınları:3834, İstanbul, 2013'dan naklen Samiha Ayverdi, Boğaziçi'nde Tarih, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti, 1982. s: 66

ağşap binalar o dönemde kahvehane, diğer adıyla sahil kahvesi olarak adlandırılıyordu. Erkeklerin gün içerisinde toplanarak oturdukları, çay, kahve ve nargile içerek sohbet ettikleri bu mekânlar dönemin sosyal mekânlarından. Hoca Ali Rıza'nın da eş, dost ile görüşmek, doğada yaptığı çizimler sonrasında bir soluk almak ya da o ortamın resimlerini yapmak için gittiği bu kahvehaneler dönem yaşamının önemli birer parçasıydı. Hoca Ali Rıza'nın Boğaziçi konulu resim dizileri içerisinde yer alan sahil kahvehanesi resimleri (Resim 14), kahvehanenin etrafına eklediği ağaç, kayık, iskele ve bina gibi resimsel elemanlar ile zenginleştirilerek oluşturulmuşlardır. Zaman içinde kaybolan birer değer olarak sahil kahve ve kahvehanesi kültürü Hoca Ali Rıza'nın bu resimleri ile örnek olarak günümüze kalmışlardır.

Resim 15: Mehtap, 1916, TUYB, 38x55 cm.

mehtaba çıkmış bir kayık, uzakta görünen İstanbul'un karşı kıyıları ve ön planda görünen fıstık çamları ile görsel birer şölen oluşturuyordu. Bu görsel şölen Hoca Ali Rıza'nın "mehtap" serisi resimlerinde görselleşerek günümüzde roman sayfalarında kalan mehtaplı geceleri görsel olarak belgeleyen örnekler olarak kayda geçmişlerdir.

Resim 16: Kurbağalıdere Köprüsü, TÜYB, 36x43 cm.

Hoca Ali Rıza'nın İstanbul'un Boğaziçi bölgesini resimlerine konu aldığı dizilerden bir diğeri de "Mehtap" (Resim 15) serileridir. Osmanlı'da modernleşme hareketleri çerçevesinde geleneksel ev tipi yaşamdan konak yaşamına geçilmesi, bunun eğlence kültürüne de yansması ile ay ışığının olduğu yaz gecelerinde boğazda kayıkla gezintiye çıkmak diğer bir deyişle "Mehtaba çıkmak" o dönemde moda haline gelmişti. Boğaz sularına yansıyan ay ışığı, o sırada denizde sessizce ilerleyen

Resim 17: Gülhane Parkı Kapısı, Karton Üzerine Yağlıboya, 27x18 cm.

Gülhane Parkı'nın giriş kapısının ele alındığı bu resimde ise Hoca Ali Rıza birebir bu görünüm karşısında çalışarak varlığını hala sürdüren Gülhane Parkı'nın o günlerdeki görünümünü resmetmiştir (Resim 17). Küçük boyutlu ve karton üzerine yağlıboya tekniği ile çalışılmış olan bu resim yine gökyüzünün açık ve güneşin parlak olduğu bir yaz gününde sıcak renk tonları ile görselleştirilmiştir.

SONUÇ

Sonuç olarak, Hoca Ali Rıza'nın sanat yaşamı boyunca kalemi, kağıdı ve fırçayı elinden bırakmadığı, sürekli çizdiği, "Nefes Alır Gibi" çizdiği ve özellikle doğa karşısında çalışmaya özen gösterdiği görülmektedir. Doğanın en önemli hoca olduğunu söyleyen Hoca Ali Rıza, tüm bu resimlerinde çok sevdiği İstanbul'u konu olarak seçmiştir. Sabahın erken saatlerinde yola çıkarak, güneşin batıp, ayın doğuşuna kadar geçen zaman diliminde günün her saati ve her anını güneşin ve ayın biçimler üzerine bıraktığı değişen ışık ve renk etkilerini samimi ve içtenlikli bir anlayış ile resmetmiştir. 20. Yüzyılın sonlarından başlayarak ölüm tarihi olan 1930'a kadar elinden kalemi kağıdı bırakmadan İstanbul'un dağlarını, tepelerini, mahallelerini, dar ara sokaklarını, patika yollarını, eski ahşap evlerini, köşk ve konaklarını, camilerini, parklarını, köprülerini, çeşmelerini, kahvehanelerini büyük bir sevgi ile karakalem, suluboya ve yağlıboya tekniklerinde çalışarak günümüze binlerce resim bırakan Hoca Ali Rıza, resimlerine sıklıkla konu ettiği Üsküdar ve çevresinin yanı sıra İstanbul'un daha bir çok bölgesini ele almış ve incelemiş, günümüze bir fotoğrafın verebileceğinden daha gerçekçi eserler bırakarak dönemin ruhunu, sosyal, toplumsal ve kültürel yapısını anlamamızı sağlayan ve her biri çok kıymetli birer belge değerinde eserler bırakmıştır.

KAYNAKLAR

- Ayan, A. (2014). Batı Anlayışına Dönük TÜRK RESİM SANATI'NDA GÖRÜNÜ (Manzara), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları 797
- Erhan, K. (1986). Hoca Ali Rıza, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Tansuğ, S. (2005). Çağdaş Türk Sanatı, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Turgut Cebeci, N. (2013). Ressam Hoca Ali Rıza 1858-1930, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları:3834
- Şerifoğlu, Ö.F. (2018). İstanbul'un Ressamı HOCA ALİ RIZA ev ve şehir I, İstanbul: T.C.Başbakanlık Toplu Konut idaresi Başkanlığı Kültür Yayınları 2
- Şerifoğlu, Ö.F. (2018). İstanbul'un Ressamı HOCA ALİ RIZA ev ve şehir II, İstanbul: T.C.Başbakanlık Toplu Konut idaresi Başkanlığı Kültür Yayınları 2

İnternet Siteleri

- Fırçaya ve Kaleme Can Veren Ressam: Hoca Ali Rıza, <http://www.antikalar.com/hoca-ali-riza/?rq=hoca%20ali%20r%C4%B1za> adresinden 23 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır
- Türk ressamların gözünden eski İstanbul, <http://www.karar.com/hayat/turk-ressamlarin-gozunden-eski-istanbul?p=6> adresinden 23 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır
- 15 Türk Ressamın Semt ve Sokaklarıyla Eski İstanbul Resimleri, <http://www.leblebitozu.com/15-turk-ressamin-semt-ve-sokaklariyla-eski-istanbul-resimleri/> adresinden 23 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır
- Hoca Ali Rıza'nın 12 Önemli Eseri, <http://www.leblebitozu.com/hoca-ali-rizanin-12-onemli-eseri/> adresinden 23 Ekim 2018 tarihinde alınmıştır

Görsel Kaynaklar:

- Resim 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17** Ömer Faruk Şerifoğlu, (2018) İstanbul'un Ressamı HOCA ALİ RIZA ev ve şehir I-II, İstanbul: T.C.Başbakanlık Toplu Konut idaresi Başkanlığı Kültür Yayınları 2 kitabından alınmıştır.